

Η ΜΕΤΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΜΕΤΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΑΠΟ

[Η-μεταγνώση-και-η-καλλιέργεια-μεταγνωστικών-δεξιοτήτων.doc](#)

dimitrisvlachos.gr

<https://www.dimitrisvlachos.gr › uploads › 2014/09>

Οι στόχοι της εκπαίδευσης προσαρμόζονται ανάλογα με τις συνθήκες της εποχής και τις κοινωνικές πραγματικότητες που επικρατούν. Έτσι, ζώντας στην εποχή της τεχνολογίας και της απρόβλεπτης αγοράς εργασίας με τάσεις παγκοσμιοποίησης, η εκπαίδευση προσαρμόζει τους στόχους της στο νέο γίνεσθαι του 21^{ου} αιώνα.

Η δια βίου εκπαίδευση, η διαπολιτισμική εκπαίδευση, ο τεχνολογικός αλφαριθμητισμός, η περιβαλλοντική αγωγή, η ανάπτυξη κριτικής σκέψης είναι στόχοι και τομείς στους οποίους στρέφει την προσοχή του ένα σύγχρονο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Η προετοιμασία του μαθητή να ζήσει σ' ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο και να επιβιώσει σε μια άγνωστη αγορά εργασίας είναι βασικό ζητούμενο, καθώς και η ισόρροπη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

Ένας στόχος των νέων δεδομένων που η εποχή μας έχει διαμορφώσει είναι η καλλιέργεια μεταγνωστικών δεξιοτήτων στα παιδιά. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να αναπτύξει το θέμα μεταγνώση και τι πρεσβεύει ο ορισμός της, ποια είναι τα χαρακτηριστικά της και με ποιους τρόπους μπορούν οι εκπαιδευτικοί να την καλλιεργήσουν.

1. ΟΡΙΣΜΟΣ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ:

Η μεταγνώση συνδέεται με την κριτική σκέψη. Είναι μια διαδικασία που εμφανίζεται περίπου στο 11^ο έτος της ηλικίας και κατά την οποία ο μαθητής μέσω ενός διαλόγου κατανοεί τον τρόπο σκέψης του και διαπιστώνει πώς φτάνει στη γνώση. Με άλλα λόγια η εφαρμογή μεταγνωστικών στρατηγικών επιτρέπει στους μαθητές να

παρακολουθούν, να ελέγχουν και να αξιολογούν την πορεία των ενεργειών τους, επομένως να κατανοούν πώς μαθαίνουν.

Η μεταγνώση είναι βασικά μια διαδικασία. Ο μαθητής στρέφεται στον εαυτό του, σ' ένα εσωτερικό διάλογο που σκοπεύει στο σχεδιασμό μιας πορείας που θα τον οδηγήσει στη λύση ενός προβλήματος. Με τον ίδιο αυτό διάλογο οδηγείται στην αξιολόγηση της πορείας που χάραξε.

Σύμφωνα με τον Τριλιανό Αθ. (1997:203): *« Η μεταγνώση είναι διαδικασία που χαρακτηρίζει μόνο τους ανθρώπους, λαμβάνει χώρα στον εγκεφαλικό φλοιό (μνήμη εργασίας), τους βοηθά να λύνουν προβλήματα και να κατανοούν τις γραπτές πηγές».*

Στη διαδικασία της μεταγνώσης τίποτα δε γίνεται τυχαία. Ενώ συχνά συμβαίνει οι μαθητές μας να λύνουν προβλήματα ή να εκτελούν πράξεις με μηχανικό τρόπο ή ακολουθώντας κάποιο παράδειγμα, στην πραγματικότητα δεν κατανοούν το μηχανισμό και τη διαδικασία που τους οδήγησε στη λύση. Άλλες πάλι φορές χρησιμοποιούν διάφορους χαρακτηρισμούς, πχ «ο πατέρας μου είναι αυστηρός», χωρίς να συνειδητοποιούν εκείνα τα χαρακτηριστικά και τα στοιχεία που τους οδήγησαν στο συγκεκριμένο συμπέρασμα. Αντίθετα, η μεταγνώση είναι διαδικασία συνειδητή που επιτρέπει στο μαθητή να κατανοήσει επακριβώς πώς οδηγήθηκε στη λύση ενός προβλήματος, στη γνώση, στο συμπέρασμα κλπ.

Άλλο βασικό γνώρισμα και συνάμα θεμελιώδης δεξιότητα της μεταγνώσης είναι να μπορεί ο μαθητής να στρέφει το βλέμμα του τόσο προς τα πίσω όσο και προς τα μπροστά, όταν ακολουθεί μια διαδικασία απόκτησης γνώσεων. Αυτό σημαίνει ότι ο μαθητής πρέπει να αξιολογεί όσες ενέργειες έχει κάνει, να εντοπίζει τα λάθη του και τις παραλείψεις του. Ταυτόχρονα θα πρέπει να μπορεί να σχεδιάζει τα επόμενα βήματα, να προβλέπει τα προβλήματα και τις δυσκολίες που θα συναντήσει και να οργανώνει λύσεις για να τα ξεπεράσει, να επιλέγει την κατάλληλη στρατηγική που θα ακολουθήσει.

Όπως σημείωσα και στην αρχή του άρθρου μου οι μεταγνωστικές δεξιότητες καλλιεργούνται στο μαθητή και αυτό είναι σημαντικός στόχος ενός σύγχρονου Αναλυτικού Προγράμματος. Πώς όμως μπορεί ο δάσκαλος να καλλιεργήσει μεταγνωστικές δεξιότητες; Με ποιους τρόπους θα μπορέσει να βοηθήσει το μαθητή, ώστε ν' αποκτήσει την ικανότητα να

κατανοεί πώς φθάνει στη γνώση; Πιο κάτω θ' αναφέρω διάφορες μεταγνωστικές στρατηγικές. Μ' αυτές και μ' άλλες που ο σκεπτόμενος, δημιουργικός εκπαιδευτικός μπορεί να βρει και να εφαρμόσει θα

βοηθήσουμε τους μαθητές μας να κατανοήσουν τόσο τον τρόπο σκέψης τους όσο και να παρακολουθήσουν τις διαδικασίες της σκέψης τους.

2. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΜΕΤΑΓΝΩΣΗΣ:

1. Με το παράδειγμα του εκπαιδευτικού. Ο ίδιος ο δάσκαλος θα πρέπει να χρησιμοποιεί μεταγνωστικές δεξιότητες. Το πρότυπο του δασκάλου αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα για τους μαθητές. Ο δάσκαλος δείχνει μεταγνωστικές συμπεριφορές, όταν:

A. Εφαρμόζει συγκεκριμένο σχέδιο κατά τη διδασκαλία του.

B. Βρίσκει τρόπους που τον οδηγούν στη λύση ενός προβλήματος ή στην εύρεση μιας άγνωστης απάντησης.

Γ. Αυτοαξιολογεί το έργο του και αναγνωρίζει τις αδυναμίες του.

Δ. Ζητά από τους μαθητές του να αξιολογούν αυτό που κάνει και να εντοπίζουν τις δικές τους αδυναμίες.

E. Ακούει εισηγήσεις του μαθητή και κατανοεί τις ιδέες που εκφράζουν.

2. Τεχνικές απομνημόνευσης ύλης. Συμβαίνει να χρειάζεται οι μαθητές μας να αποστηθίσουν κάποιο μέρος της διδασκτέας ύλης. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να διδάξει κάποιες τεχνικές απομνημόνευσης στα παιδιά. Λέξεις κλειδιά, κύρια σημεία, σχεδιαγράμματα, σημειώσεις, να συγκρατούν την ουσία των πληροφοριών και όχι τις πληροφορίες αυτολεξεί.

3. Χάραξη στρατηγικού σχεδίου. Ο μαθητής θα πρέπει ν' ασκηθεί στο σχεδιασμό συγκεκριμένης πορείας μέσα από την οποία θα φτάσει στο αποτέλεσμα. Με τη χάραξη στρατηγικής ο μαθητής σχεδιάζει ένα προς ένα τα βήματά του, προβλέπει τις δυσκολίες που θα συναντήσει, φροντίζει να μειώσει τις πιθανότητες λανθασμένων ενεργειών και φτάνει συνειδητά στη λύση προβλήματος ή στην εύρεση της απάντησης. Με τον τρόπο αυτό ο μαθητής μαθαίνει πώς να ενεργεί με συγκεκριμένο πλάνο και κατανοεί πώς

φτάνει στη γνώση. Η δοκιμή και πλάνη, η πιστή αντιγραφή κάποιου παραδείγματος δεν οδηγούν πάντοτε στο σωστό αποτέλεσμα. Οι μαθητές μοιράζονται σκέψεις, ιδέες, προβληματισμούς, συμπεράσματα. Περιγράφουν τον τρόπο σκέψης τους, βρίσκουν εναλλακτικές λύσεις. Στο τέλος αξιολογούν την πορεία και το αποτέλεσμα, την όλη στρατηγική που ακολούθησαν.

- 4. Χρήση ερωτήσεων.** Οι ερωτήσεις είναι σημαντικό εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών. Μ' αυτές μπορεί ο εκπαιδευτικός να καλλιεργήσει σημαντικά τις μεταγνωστικές δεξιότητες των παιδιών. Οι μαθητές πρέπει να ενθαρρύνονται να θέτουν οι ίδιοι ερωτήσεις όταν διαβάζουν ένα κείμενο, αφού αυτό συμβάλλει στην κατανόησή του. Επίσης, ο δάσκαλος με ερωτήσεις βοηθά τα παιδιά να κατανοήσουν καλύτερα το κείμενο, να επεξηγήσουν έννοιες, να βρουν αιτίες και αφορμές, να

δικαιολογήσουν γεγονότα και αποτελέσματα, να κάνουν προβλέψεις, να υποδυθούν ρόλους. Επίσης ο δάσκαλος θα πρέπει να χρησιμοποιεί διευκρινιστικές ερωτήσεις, αφού έτσι ενθαρρύνονται οι μαθητές να είναι πιο συγκεκριμένοι και να αναλύουν και να δικαιολογούν τη σκέψη τους. Αν για παράδειγμα, ένας μαθητής δίνει λανθασμένη απάντηση σε ένα πρόβλημα ο δάσκαλος τον παροτρύνει να εξηγήσει πώς έφτασε στην απάντηση αυτή. Το ίδιο και για μια ορθή απάντηση. Αν ο μαθητής εκφράζει ένα χαρακτηρισμό για κάποιο πρόσωπο, ο δάσκαλος θα πρέπει να ζητήσει από το μαθητή να τον δικαιολογήσει, αφού έτσι θα φανεί και κατά πόσο κατέχει επακριβώς το νόημα των εννοιών που χρησιμοποιεί. Η από μέρους του δασκάλου άμεση διόρθωση του μαθητή με επέμβαση σε αυτά που λέγει το παιδί δε βοηθά στην καλλιέργεια των μεταγνωστικών δεξιοτήτων.

- 5. Επανεξέταση των ιδεών των μαθητών.** Είναι καλό ο δάσκαλος να βοηθά τα παιδιά να γίνουν καλοί ακροατές τόσο των συμμαθητών τους όσο και των δικών τους σκέψεων. Έτσι, θα μπορούσε ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει φράσεις, όπως «Λοιπόν, εισηγείσαι τελικά να ...» ή «Ας ακολουθήσουμε το σχέδιο που προτείνει ο Μάριος ...», ή «Εκείνο που είπες, Μαρία, είναι παρόμοιο με την εισήγηση της Βίκυς. Ας δούμε πού διαφωνείτε ...» κλπ.

6. Οι μαθητές ακολουθούν συχνά διάφορες γνωστικές διαδικασίες χωρίς να γνωρίζουν επακριβώς τι κάνουν. Είναι καλό λοιπόν να λέμε στα παιδιά διάφορες έννοιες ώστε να τις κατανοούν τη στιγμή που διαδραματίζονται. π.χ. «Μπορείτε να δουλέψετε δυο δυο σ' αυτό το πρόβλημα. Η **συνεργασία** συνήθως φέρνει καλύτερα αποτελέσματα» ή «Αυτό που είπε ο Γιάννης είναι μια **υπόθεση** που διαφέρει από την υπόθεση της Κατερίνας» κλπ.
7. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον ανάμεσα στις μεταγνωστικές στρατηγικές έχει η αμοιβαία διδασκαλία την οποία εισηγείται η Palinscar και οι συνεργάτες της (1986). Σύμφωνα με την Palinscar η μεταγνωστική στρατηγική που εισηγείται μπορεί να έχει θαυμάσια αποτελέσματα στη δεξιότητα της αναγνωστικής κατανόησης των μαθητών.

Συγκεκριμένα, η Palinscar και οι συνεργάτες της εισηγούνται πως όταν ο μαθητής διαβάζει ένα κείμενο μπορεί να υποδυθεί το δάσκαλο και να επεξεργαστεί το κείμενο ή μια παράγραφο του. Θα πρέπει δε να ακολουθήσει τέσσερα στάδια:

1. Να υποβάλει διευκρινιστικές ερωτήσεις για την παράγραφο που διάβασε εκείνος κι οι συμμαθητές του.
2. Να κάνει μια σύντομη περίληψη των όσων διάβασε.
3. Να προβλέψει τι μπορεί να ακολουθεί στις επόμενες παραγράφους του κειμένου.
4. Να εντοπίσει τα ασαφή σημεία του κειμένου και να προσπαθήσει να τα διαφωτίσει.

Η μέθοδος αυτή μπορεί να ξεκινήσει με πρώτο το δάσκαλο να διαδραματίζει το ρόλο του και ν' ακολουθεί τα τέσσερα στάδια. Ο δάσκαλος ζητά επίσης από τους μαθητές να σχολιάσουν τις ερωτήσεις που υπόβαλε στο 1^ο στάδιο, τις προβλέψεις που έκανε στο 3^ο στάδιο και τα ασαφή σημεία που εντόπισε στο 4^ο

στάδιο. Στη συνέχεια ορίζεται ένας μαθητής για το ρόλο του δασκάλου, κι άλλος κι άλλος.

Κάθε φορά ο δάσκαλος παρακολουθεί κι ενθαρρύνει το μαθητή-δάσκαλο με φράσεις όπως «Πολύ καλή αυτή η ερώτηση», «Ωραία η διευκρίνιση που έδωσες», κλπ. Από καιρό σε καιρό ο δάσκαλος αναλαμβάνει ο ίδιος το ρόλο του έτσι που να «υπενθυμίζονται» οι μαθητές για το ρόλο που αναμένεται να υποδυθούν.

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Είναι γεγονός πως ενώ συχνά τελευταία γίνεται αναφορά στις μεταγνωστικές δεξιότητες, ωστόσο αρκετοί εκπαιδευτικοί αγνοούν την πλήρη σημασία της έννοιας αυτής και κυρίως αγνοούν τρόπους που θα τους επιτρέψουν να βοηθήσουν τα παιδιά να καλλιεργήσουν τις μεταγνωστικές δεξιότητές τους. Και όμως, η καλλιέργεια τέτοιων δεξιοτήτων συμβάλλει θετικά στη δόμηση και όχι στην αντιγραφή της γνώσης. Ας θυμηθούμε μόνο τη θεωρία του Vygotsky για τη Ζώνη της Επόμενης Ανάπτυξης (Zone of Proximal Development). Σύμφωνα μ' αυτήν έχουμε την ύπαρξη μιας ανεξερευνήτης περιοχής του εσωτερικού δυναμικού κάθε μαθητή, που βρίσκεται σε μια εν δυνάμει λανθάνουσα κατάσταση εξέλιξης. Το άτομο εδώ έχει γνωστικές δραστηριότητες που μπορεί να επιτύχει μόνο με τη βοήθεια κάποιου. Οι μεταγνωστικές δεξιότητες βοηθούν το παιδί να προχωρήσει πέρα από αυτές τις γνώσεις και να φτάσει στο σημείο να δραστηριοποιείται και να λειτουργεί αυτόνομα.

Πιστεύω πως το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού θα πρέπει να θέσει στους υπό έμφαση στόχους της εκπαίδευσης την ανάπτυξη της μεταγνωστικής ικανότητας των μαθητών μας. Προς τούτο θα πρέπει από φέτος ν' αρχίσουν οι αρμόδιοι του Τμήματος τις σκέψεις γύρω από το θέμα και πώς προωθείται έτσι που να οργανώσουν τα κατάλληλα σεμινάρια για ενημέρωση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Ο στόχος αυτός αγγίζει τόσο το γλωσσικό μάθημα όσο και τα μαθηματικά, τα κοινωνικά θέματα και την επιστήμη. Γι' αυτό χρειάζεται η συνεργασία των διάφορων ενδοτμηματικών επιτροπών που λειτουργούν στο Τμήμα Δημοτικής και στο Τμήμα Μέσης Εκπαίδευσης, έτσι που να προωθηθεί αποτελεσματικά ο στόχος αυτός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Αραβανής, Γ., Αυθεντία και Εκπαίδευση, Αθήνα: Εκδ. Μ. Γρηγόρης, 1997.

***Βάμβουκας, Μ. Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία, 2η έκδοση
Αθήνα: Εκδ. Γρηγόρη, 1991.***

Γέρου, Θ., Κριτική Παιδαγωγική, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Οίκος Αφών Κυριακίδη, 1988.

Θεοφιλίδης, Χ., Η τέχνη των ερωτήσεων, Λευκωσία, 1988.

***Ματθαίου, Δ. «Η ιδεολογία του ελληνικού σχολείου και η συνθετική δημιουργική
εργασία: Σχέση ασύμβατη ή δημιουργική; Μια συγκριτική θεώρηση», Νέα Παιδεία,
τ.81, 1997***

***Παπάς, Α., Σύγχρονη θεωρία και πράξη της παιδείας, τόμ. Α' – Β' . Αθήνα: Εκδ.
Δελφοί, 1993.***

Τομασίδης, Χρ., Εισαγωγή στην ψυχολογία, Αθήνα: Δίπτυχο, 1982.

***Τριλιανός, Θαν., Η κριτική σκέψη και η διδασκαλία της, Αθήνα: Εκδ. Τελέθριον,
1993.***

Fisher, A. Teaching Children to Think, Oxford: Basil Blackwell, 1990.

***Perkins, D., in Baron J. & Sternberg R. Teaching Thinking Skills, New York: W.H.
Freeman, 1987.***

Pallinscar, A. et al, Teaching Reading as Thinking, Alexandria, Va: ASCD, 1986.

Pallinscar, A. et al, Teaching Reading as Thinking, Alexandria, Va: ASCD, 1986.

